

ANALÝZA POSKYTOVANIA LIEČBY HEPATITÍDY TYPU C ĽUĎOM INJEKČNE UŽÍVAJÚCIM DROGY ZA ROK 2024

Jašeková D.
Štefečková V.

ODYSEUS

Odporúčaná citácia:
Jašeková, D.; Štefečková, V.
(2024). Analýza poskytovania
liečby hepatitídy typu C ľuďom
injekčne užívajúcim drogy za rok
2024. Občianske združenie
Odyssey.

Úvod

Od 1. januára 2023 majú aj ľudia s dlhmi na zdravotnom poistení nárok na zdravotnú starostlivosť súvisiacu s testovaním, očkovaním a liečbou infekcií. Od 1. júna 2023 bola zrušená aj podmienka ročnej abstinencie od návykových látok. Tieto zmeny znamenali veľký úspech v oblasti zdravotníctva pre ľudí z marginalizovaných komúní. Nedostupnosť testovania a liečby pre ľudí z marginalizovaných komúní znamenala veľké riziko nielen pre týchto ľudí, ale tiež pre verejné zdravie. Taktiež, práve ľudia užívajúci drogy patria medzi skupiny, ktoré sú hepatitídou typu C (ďalej len „HCV“) najviac ohrozené. OZ Odyssey pracuje s touto cieľovou skupinou už od roku 1997. Po zmenách v prístupe k liečbe HCV združenie navýšilo kapacity nízkoprahového testovania. OZ Odyssey na začiatku roku 2024 vypracovalo analýzu poskytovania liečby HCV ľuďom užívajúcim drogy za druhú polovicu roka 2023. Analýza obsahovala popis výziev, rizík a prekážok s odporúčaniami pre budúcu prax.

V analýze, ktorú práve čítate, je zachytený posun, ktorý nastal pri poskytovaní tejto liečby za rok 2024 na základe skúseností pracovníčok OZ Odyssey s poskytovaním sprevádzaní a na základe individuálnej prípadovej práce s klientelou OZ Odyssey.

Dáta

V období od 1.1.2024 do 31.12.2024 OZ Odysseus realizovalo 58 rýchlotestov na HCV. Výsledkom bolo 16 negatívnych testov a 42 reaktívnych testov. S reaktívnymi klientmi/kami pracovníčky prebrali ich možnosti absolvovania ďalšieho procesu - konfirmačného testovania, prepojenia na zdravotnú starostlivosť a budúcej liečby. Ak sa rozhodli, že chcú začať tento proces, bola dohodnutá návšteva u špecialistu v zdravotníckom zariadení. Pracovníčky sprevádzali klientelu celým procesom.

Zo 42 klientov/ok, ktorí boli otestovaní ako reaktívni na HCV, bolo 18 odoslaných na liečbu k špecialistovi. Zostávajúci klienti/ky nemali buď občiansky preukaz alebo preukaz poistenca, ktoré sú potrebné pre objednanie sa k špecialistovi a 11 z nich liečbu či ďalší proces odmietli. Keď hovoríme o „odoslaní“ na liečbu, znamená to, že klientovi/ke bola dohodnutá návšteva špecialistu. „Prepojenie na zdravotnú starostlivosť“ znamená, že klient/ka sa dostavil/a na termín v ambulancii a mal/a kontakt s lekárskeým personálom. Spolu bolo naplánovaných 52 termínov pre 21 klientov/ok*, ale len 38 z nich bolo realizovaných (klient/ka sa dostavili). To znamená, že z 21 klientov/ok, ktorí boli odoslaní k špecialistovi, 12 bolo prepojených na zdravotnú starostlivosť. Z týchto 12 klientov/ok 11 obdržalo výsledky konfirmačného testovania, pričom 1 osoba na svoje výsledky ešte čaká. Z 11 klientov/ok, ktorí dostali výsledky testov, 3 vykazovali negatívne výsledky na HCV, zatiaľ čo zvyšných 8 bolo potvrdených ako pozitívnych. Z týchto 8 klientov/ok bola všetkým schválená liečba zdravotnou poisťovňou. (Na Slovensku musí liečbu HCV schváliť každému pacientovi a pacientke zdravotná poisťovňa. To znamená, že po pozitívnom konfirmačnom PCR teste v zdravotníckom zariadení musí lekár/ka podať žiadosť na príslušnú zdravotnú poisťovňu v mene pacienta/ky. Schvaľovací proces zo strany zdravotných poisťovní môže trvať až 30 dní.) Žiadny z týchto klientov/k po schválení liečbu neodmietli. Tria klienti/ky úspešne ukončili liečbu, zatiaľ čo ostatných 5 je v procese liečby. Okrem toho bola schválená liečba dvom osobám po reinfekcii, ktoré liečbu taktiež úspešne absolvovali.

*Tria klienti/ky sú v procese ešte z roku 2023 - zrýchlený test absolvovali v roku 2023 a preto nie sú zahrnutí v predchádzajúcich štatistikách za rok 2024. Od prepojenia na zdravotnú starostlivosť sú už zarátaní aj títo klienti/ky.

Riziká, prekážky a výzvy - čo sa podarilo zlepšiť oproti roku 2023

V roku 2023 sme identifikovali 3 najvýznamnejšie riziká, ktorým je potrebné čeliť počas procesu prepájania klientely so zdravotnou starostlivosťou - 1) prvým rizikom bola zdĺhavosť celého procesu; 2) druhým bol problém s kontaktovaním klientely, ktorá často nemá mobilné telefóny a je preto ťažké s nimi udržiavať kontakt; 3) tretie riziko súviselo so zamestnávaním klientely, ktorá je väčšinou zamestnaná nelegálne, čo znamená, že nemajú nárok na pracovné voľno s náhradou mzdy pri návšteve lekára/ky.

V roku 2024 sa podarilo skrátiť dĺžku procesu od prvej návštevy špecialistu po schválenie liečby o 4 dni. Zatiaľ čo v roku 2023 tento proces trval priemerne 56 dní, v roku 2024 to bolo 52 dní. Ide o dôležitý posun – pokiaľ je proces príliš dlhý, v živote klientely môže nastať veľa rôznych situácií – môžu sa dostať do väzenia alebo otehotnieť a ich životná situácia sa môže veľmi rýchlo zmeniť (strata práce, strata domova), môžu stratiť motiváciu pre liečbu.

Od roku 2023 je potrebné pri procese liečby prekonávať tiež niekoľko prekážok a výziev, z ktorých mnohé pretrvávali aj v roku 2024. Aj v tejto oblasti sa ale podarilo urobiť určitý posun. V roku 2023 sme identifikovali nasledovné prekážky a výzvy:

- príliš zdĺhavý proces objednávanie návštevy špecialistu, nemožnosť dohodnúť sa s klientom/kou hneď po reaktívnom výsledku zrýchleného testu;
- čakacie lehoty sú príliš dlhé - objednáva sa na deň, ale nie na čas a preto pracovníčka môže stráviť s klientom/kou v čakárni dlhé hodiny;
- príliš veľa návštev špecialistu, ktoré je pred schválením liečby nutné absolvovať;
- odber krvi potenciálne realizovaný pri každej návšteve špecialistu, hoci to podľa smernice WHO nie je nutné;
- príliš skoré ranné odbery krvi, hoci nie je potrebné odberať krv ráno;
- nutnosť absolvovať fibrosken pečene pre každého klienta/ku OZ Odysseus, hoci to nie je pri tejto liečbe povinné;
- absencia dokladov u klientely (občiansky preukaz a/alebo zdravotný preukaz);
- vyžadovanie mena a priezviska pacienta/ky už pri objednaní sa na prvý odber – základným princípom nízkoprahovosti je anonymnosť služieb;
- množstvo iných zdravotných problémov klientely okrem HCV (napr. cukrovka a ďalšie) - zdravotnícky personál zvyčajne nerozumie tomu, že nie je prioritou klienta/ky ich riešiť
- nízka dostupnosť zdravotnej starostlivosti pre marginalizované komunity vo všeobecnosti - klientela nemá skúsenosti so slovenským zdravotníctvom, čo je často dôvodom frustrácie pri narazení na problémy, ktoré sú inak bežné (dlhé čakacie doby a pod.)
- pretrvávajúca stigmatizácia ľudí z marginalizovaných komunít, nepatričné otázky a komentáre zdravotníckeho personálu, často len zo zvedavosti (napr. za čo sa dostali do VTOS a pod.)

V roku 2024 nastal posun v nasledovných oblastiach:

- podarilo sa zmeniť dlhé čakacie lehoty v čakárňach či lehoty na termín vyšetrenia vďaka spolupráci s lekárkou, ktorá vedela prispôbiť termín našim kapacitám
- znížil sa počet nutných návštev špecialistu/ky v priebehu liečby oproti roku 2023 (v priemere 6,75 návštev) na priemerne 3 návštevy v roku 2024
- znížil sa počet nutných odberov krvi u jednej špecialistky na dva odbery

Čo ďalšie priniesol rok 2024

- klientela aj naďalej nepotrebuje odporúčanie od všeobecného lekára/ky (ktorého často nemá), ak je vyšetrenie sprostredkované cez OZ Odysseus
- výzvou zostáva i uchovávanie liekov a ich administrácia ľuďom z vylúčených komunít, aby sa predchádzalo krádeži či strate liekov
- v roku 2024 proces liečby HCV nenarušili žiadne tehotenstvá oproti roku 2023, kedy dve klientky liečbu z dôvodu tehotenstva odmietli
- v roku 2024 žiadneho klienta/ku v procese liečby nezatkli/neodsúdili oproti roku 2023, kedy jeden klient/ka pokračoval/a v liečbe vo VTOS; avšak 1 klient kontaktoval združenie z VTOS s požiadavkou na liečbu HCV, trvalo asi 1 rok, kým sa ku nej dostal

- od 1.9.2024 je transiентná elastografia (fibrosken) spoplatnená poplatkom 30,- €; niektorí lekári/ky toto vyšetrenie naďalej vyžadovali od každého klienta/ky – OZ Odysseus klientele začalo poskytovať službu preplácania tohto vyšetrenia (v rámci širšej aktivity na sprístupňovanie zdravotnej starostlivosti klientele preplácaním liekov, vyšetrení a zdravotníckych pomôcok)
- v máji 2024 OZ Odysseus prezentovalo analýzu z roku 2023 na Národnej hepatologickej konferencii s dôrazom na zníženie stigmatizácie pacientov/ok zo strany zdravotníckeho personálu

Vybrané kazuistiky

- **Dvakrát a dosť**

2 klienti/ky sa reinfikovali po úspešnom ukončení liečby vo februári 2024. Bolo im umožnené začať liečbu po druhýkrát, avšak boli upozornení zo strany lekárskeho personálu na to, že po opätovnej reinfekcii im liečba umožnená nebude.

- **Ukradnuté lieky**

Klientka stratila krabičku liekov. Vzhľadom k vysokej hodnote liekov (8000,- € za jednu krabičku) klientka nahlásila krádež na políciu. Policajní príslušníci/čky na stanici sa klientke vysmiali a dokonca ju zo stanice vykázali zo strachu pred nakazením sa od nej. Lekár nemohol predpísať nové lieky, keďže liečba je naviazaná na schválenie zdravotnou poisťovňou a nie je možné nahradiť lieky v prípade krádeže či straty.

- **Strata zamestnania**

Klientka sa zamestnala ako dokladačka tovaru v Tesco. Pri vstupnej zdravotnej prehliadke mala reaktívny výsledok testu na prítomnosť protilátok na vírus hepatídy typu C. Lekárka okamžite telefonovala vedúcej prevádzky (ešte pred potvrdzujúcim PCR testom), aby klientku okamžite prepustili z práce. Klientka navštívila infektologičku v mieste jej trvalého bydliska, ktorá realizovala PCR test s negatívnym výsledkom, avšak aj napriek negatívnemu PCR výsledku infektologička tvrdila, že klientka je pozitívna na HCV a odmietla vystaviť potvrdenie o negatívnom výsledku pre zamestnávateľa. Táto skúsenosť ukazuje aj medzery na strane lekárskeho personálu na Slovensku.

Odporúčania pre budúcu prax

V nadväznosti na ďalšie skúsenosti z roku 2024 odporúčame pre zvýšenie adherencie ľudí z marginalizovaných komúnít k liečbe HCV nasledovné:

- pravidelné stretnutia pracovníka/čky s klientom/kou medzi jednotlivými návštevami špecialistu/ky;
- znížiť počet nevyhnutných návštev zdravotníckeho zariadenia na maximálne dve – na začiatku a na konci liečby;
- dohodnúť sa na pravidelnom termíne u špecialistu pre klientelu z marginalizovaných komúnít (napr. 1-krát v týždni pred koncom ordinačných hodín);
- zorganizovať pravidelné návštevy špecialistov a/alebo zdravotníckeho personálu (na odber krvi) priamo v nízkoprahovom kontaktnom centre vo vylúčenej lokalite;
- prepojenie klienta/ky na ďalšiu zdravotnú starostlivosť (napr. súvisiacu s cukrovkou či inými ochoreniami) priamo od špecialistu v tom istom zdravotníckom zariadení;
- zorganizovať zber mobilných telefónov alebo nadviazať spoluprácu s firmou, ktorá by ich vedela združeniu dodať, mať k dispozícii mobilný telefón pre klientov/ky v procese liečby, aby mohli byť jednoduchšie kontaktovaní;
- zorganizovať školenia pre zdravotnícky personál a lekárov/ky zamerané na destigmatizáciu a efektívnu komunikáciu s marginalizovanými komunitami;
- zrušiť schvaľovací proces liečby na zdravotnej poisťovni a poskytnúť liečbu každému PCR pozitívnemu klientovi/ke okamžite bez čakania;
- umožniť liečbu aj ľuďom bez dokladov (občianskeho preukazu);
- postupovať podľa smerníc WHO.

„To, že sa mi podarilo vyliečiť sa z hepatitídy C znamená pre mňa veľa. Ukázalo mi to, že mám šancu svoj život zmeniť k lepšiemu aj v iných oblastiach a že nie je všetko nemožné.“

Klient OZ Odysseus

Záver

Zmeny v prístupe k liečbe HCV v roku 2023 boli pre ľudí z marginalizovaných komúnít skutočne zásadné. Už po prvom roku sa nám podarilo poukázať na mnohé bariéry a výzvy v procese liečby, a po dvoch rokoch skúseností môžeme deklarováť určitý progres. Je však pred nami ešte veľa práce v sprístupňovaní liečby aj ľuďom z tých najviac vylúčených komúnít. Ukazuje sa tiež, že stigmatizácia v spoločnosti je hlboko zakorenená a ovplyvňuje životy mnohých ľudí.

Slovensko sa vo svojom Národnom pláne kontroly infekčných ochorení pripojilo k cieľu WHO eliminovať výskyt HCV do roku 2030. Tento záväzok sa nám podarí naplniť až vtedy, keď bude liečba ľahko dostupná pre každého bez rozdielu. Veríme, že táto analýza prispeje k zlepšeniu prístupu ľudí z marginalizovaných komúnít k zdravotnej starostlivosti súvisiacej s liečbou HCV a taktiež k destigmatizácii ľudí z týchto komúnít.

Príloha 1: Proces prepojenia na zdravotnú starostlivosť otestovanej klientely v roku 2024 - porovnanie s rokom 2023

